

ZESZYTY NAUKOWE TOWARZYSTWA DOKTORANTÓW UJ
NAUKI SPOŁECZNE, NUMER 22 (3/2018), s. 191–207
E-ISSN 2082-9213 | P-ISSN 2299-2383
WWW.DOKTORANCI.UJ.EDU.PL/ZESZYTY/NAUKI-SPOLECZNE
DOI: 10.26361/ZNTDSP.09.2018.22.11

PATRYK BUKOWSKI

UNIwersytet Warszawski
WYDZIAŁ NAUK POLITYCZNYCH I STUDIÓW MIĘDZYNARODOWYCH
INSTYTUT STOSUNKÓW MIĘDZYNARODOWYCH
ZAKŁAD INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ
E-MAIL: PATRYK@PATRYKBUKOWSKI.PL

DATA ZGŁOSZENIA: 5.01.2018
DATA PRZYJĘCIA DO DRUKU: 31.07.2018

Korelacje pomiędzy zjawiskami sporu, kryzysu i konfliktu w stosunkach międzynarodowych. Przegląd definicji, teorii i stanowisk w polskiej literaturze przedmiotu

STRESZCZENIE

Artykuł stanowi przegląd definicji, teorii i stanowisk w zakresie korelacji pomiędzy zjawiskami sporu, kryzysu i konfliktu w stosunkach międzynarodowych, opatrzone rozważaniami autora na ten temat. Właściwa część tekstu została poprzedzona wprowadzeniem, w którym autor przybliżył pole badawcze i stan badań podjętej tematyki. W kolejnych trzech częściach autor przedstawił definicje, teorie i stanowiska naukowców dotyczące odpowiednio zjawisk sporu, kryzysu i konfliktu w stosunkach międzynarodowych. W dalszej części omówił poglądy badaczy na korelacje pomiędzy nimi, przedstawiając również swoje wnioski. Artykuł został zakończony konkluzjami.

SŁOWA KLUCZOWE

spór, kryzys, konflikt, stosunki międzynarodowe, teoria

Wprowadzenie

Napięcia w relacjach między aktorami stosunków międzynarodowych są elementem stale towarzyszącym tego typu podmiotom. Każde z takich napięć ma potencjał do przerodzenia się w spór, kryzys bądź konflikt, w zależności od wystąpienia odpowiednich okoliczności. Historia stosunków międzynarodowych pokazuje również, iż niejednokrotnie poszczególne czynniki zapalne doprowadziły do wystąpienia sporu i kryzysu, kryzysu i konfliktu bądź sporu i konfliktu, a w niektórych przypadkach wszystkich omawianych zjawisk, występujących jedno po drugim. W konsekwencji niezwykle ciekawą kwestią są korelacje pomiędzy tymi zjawiskami. W definicjach, teoriach i stanowiskach naukowców podejmujących tę problematykę panują wyjątkowo liczne rozbieżności dotyczące miejsca tychże zjawisk w stosunkach międzynarodowych, a także występujących pomiędzy nimi ciągów przyczynowo-skutkowych. W związku z tym w niniejszym tekście autor postanowił owe rozbieżności przybliżyć czytelnikom. Aby to uczynić, przytoczy definicje owych zjawisk, poczynając od sporu, poprzez kryzys, na konflikcie międzynarodowym kończąc. Następnie przejdzie do *clou* tekstu, mianowicie do korelacji pomiędzy nimi, przedstawiając stanowiska naukowców zawarte w popularnych pozycjach polskiej literatury podmiotu.

1. Spór w teorii stosunków międzynarodowych

Studując polską literaturę przedmiotu dotyczącą sporów międzynarodowych, nie sposób nie spostrzec pewnych prawidłowości występujących w tekstach naukowych większości autorów. Po pierwsze, w bibliografiach tychże publikacji znaleźć można dwa koronne dzieła wybitnych polskich badaczy międzynarodowych stosunków politycznych: *Załatwianie sporów międzynarodowych 1945–1973. Studium prawno-polityczne* Remigiusza Bierzanek¹ oraz *Spory międzynarodowe. Studium prawno-polityczne* Mariana Iwanejki², którzy – jak wskazują podtytuły prac – w swoich badaniach zajmowali się zwłaszcza prawem międzynarodowym publicznym³. Po drugie, bardzo popularną praktyką jest przytaczanie definicji sporu międzynarodowego zaproponowanej przez Stały Trybunał Sprawiedliwości

¹ R. Bierzanek, *Załatwianie sporów międzynarodowych 1945–1973. Studium prawno-polityczne*, Warszawa 1974.

² M. Iwanejko, *Spory międzynarodowe. Studium prawno-polityczne*, Warszawa 1976.

³ Nie był to bynajmniej odosobniony trend, ponieważ w latach siedemdziesiątych XX wieku ukazała się również publikacja J. Sutora pt. *Pokojuowe załatwianie sporów międzynarodowych*, a w kolejnych dekadach spory międzynarodowe oraz ich pokojowe rozwiązywanie znajdowały odpowiednie dla siebie miejsce w wielu koronnych publikacjach podejmujących problematykę prawa międzynarodowego publicznego. Zob. szerzej: L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 2015, s. 232–243; R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1997, s. 339–380; W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2009, s. 380–403; J. Sutor, *Pokojuowe załatwianie sporów międzynarodowych*, Wrocław 1979.

Międzynarodowej⁴, która została zawarta w Orzeczeniu Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej w sprawie koncesji palestyńskich Mavrimmatisa⁵. Definiuje ona spór międzynarodowy jako „brak zgody w przedmiocie kwestii prawnej lub stanu faktycznego, połączony z istnieniem przeciwnych stanowisk prawnych stron lub różnic interesów”⁶.

Zjawisko sporu międzynarodowego ma miejsce wówczas, gdy na arenie międzynarodowej dochodzi do wyraźnego i zdecydowanego wyartykułowania sprzecznych stanowisk przez co najmniej dwa podmioty, które stają się wówczas stronami sporu⁷. Stanowiska zajmowane przez strony odnoszą się do przedmiotu sporu, który stanowić może rozbieżna ocena stanu faktycznego wydarzenia bądź prawa, będącego obiektem roszczeń stron sporu⁸. Większość naukowców zajmujących się zagadnieniem sporu międzynarodowego podkreśla, że jego wystąpienie wynika przeważnie ze złamania prawa międzynarodowego, które chroni interesy podmiotów stosunków międzynarodowych, a te najczęściej stanowią źródło sporów na arenie międzynarodowej⁹.

Część badaczy zjawisko sporu określa jako fazę stosunków międzynarodowych, która poprzedzona jest kryzysem¹⁰. Spór może doprowadzić do powstania konfliktu, jeśli nie nastąpi jego rozwiązanie¹¹. Główną metodą radzenia sobie ze sporami międzynarodowymi jest ich rozwiązywanie za pomocą pokojowych metod, najczęściej dyplomatycznych¹², o których szerzej w dalszej części niniejszego artykułu.

⁴ Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej był poprzednikiem obecnie funkcjonującego Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości. Zob. *Encyklopedia politologii*, t. 5: *Stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Zakamycze 2002, s. 342.

⁵ *Orzeczenie Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej w sprawie koncesji palestyńskich Mavrimmatisa, 1924*, PCIJ Reports 1924, ser. A, no. 2; przypis za: A. Potyrała, *Spory i konflikty w prawie międzynarodowym – wstęp do analizy teoretycznej*, [w:] *Współczesne spory i konflikty międzynarodowe. Studia przypadków*, red. A. Potyrała, Poznań 2007, s. 7.

⁶ W większości źródeł tłumaczenie definicji Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej nieznacznie się od siebie różni. Por. *Encyklopedia politologii...*, t. 5., op. cit., s. 342; A. Potyrała, op. cit., s. 7.

⁷ *Encyklopedia politologii...*, t. 5., op. cit., s. 342; M. Iwanejko, op. cit., s. 25; K. Pawłowski, *Spory i konflikty międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2006, s. 350; A. Potyrała, op. cit., s. 7. Podobnie: P. Sienkiewicz, P. Górny, *Analiza systemowa sytuacji kryzysowych*, „Zeszyty Naukowe. Akademia Obrony Narodowej” 2001, nr 4 (45), s. 34.

⁸ J. Zając, *Teoretyczne aspekty konfliktów międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Praca zbiorowa*, red. E. Haliżak et al., Warszawa 2006, s. 1023.

⁹ A. Potyrała, op. cit., s. 7.

¹⁰ *Encyklopedia politologii...*, t. 5., op. cit., s. 342; P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne. Zarys wykładów*, Warszawa 2008, s. 358.

¹¹ *Encyklopedia politologii...*, t. 5., op. cit., s. 342.

¹² M. A. Obrusiewicz, *Koordinacja i synchronizacja działań połączonych w kryzysie międzynarodowym*, „Myśl Wojskowa” 2003, nr 3, s. 97; J. Zając, op. cit., s. 1029.

Zaistnienie sporu samo w sobie nie jest zjawiskiem o patologicznym charakterze. Takich cech nabiera dopiero w przypadku braku możliwości jego rozwiązania przy zastosowaniu pokojowych metod¹³.

W literaturze przedmiotu znaleźć można liczne próby typologizacji i usystematyzowania omawianego zjawiska. Można do nich zaliczyć typologię sporów wedle kryterium przedmiotowego, zgodnie z którą przedmiotem sporu są: 1) fakty i różnica zdań pomiędzy stronami sporu co do ich istnienia; 2) rzeczy, do których zalicza się terytorium, ruchomości, nieruchomości, głównie w kwestii przynależności lub sposobu dzielenia; a także 3) osoby (chodzi tu o interesy ludności oraz osób prawnych)¹⁴.

Biorąc pod uwagę liczbę podmiotów, wyróżnić można spory międzynarodowe o charakterze 1) jednostkowym oraz 2) zbiorowym. W przypadku sporu jednostkowego stronami są zazwyczaj dwa państwa, natomiast spory zbiorowe cechuje wspólne powództwo przeciwko państwu, które nie stosuje się do norm prawnomiędzynarodowych, przy czym włącza się tu także przypadki, gdy do pozwu wniesionego przez jedno państwo przeciwko drugiemu włącza się podmiot trzeci. Motywacją trzeciego państwa są przeważnie jego interesy, których orzeczenie może dotyczyć¹⁵.

Zjawisko to podzielić można ze względu na jego charakter na spory 1) prawne i 2) polityczne. Jest to jedna z pierwszych typologii, zaproponowana jeszcze w XIX wieku przez Pascala Manciniego, pierwszego prezydenta Instytutu Prawa Międzynarodowego (Institut de Droit International). Zgodnie z tym podziałem spory prawne dotyczą najistotniejszych interesów państwa, takich jak jego istnienie, niepodległość i integralność terytorialna (jak można zauważyć, niewątpliwie z powodu kontekstu, nie jest poruszana kwestia niepaństwowych uczestników stosunków międzynarodowych). Spory polityczne ocenia się w perspektywie norm prawa międzynarodowego. Zalicza się do nich interpretację umów międzynarodowych, sposoby ich realizacji oraz różnice w postrzeganiu stanu faktycznego związane z interesami narodowymi czy racją stanu. Należy jednak zaznaczyć, że systematykę tę cechują nieprecyzyjne kryteria, dlatego była ona krytykowana i została zanegowana przez badaczy zajmujących się prawem międzynarodowym, takich jak Ludwik Erlich czy Hans Kelsen¹⁶. Co więcej, aby uniknąć trudności interpretacyjnych, w art. 41 Karty Narodów Zjednoczonych¹⁷ zawarty został podział na spory oraz kwestie prawne¹⁸.

¹³ *Encyklopedia politologii...*, t. 5., op. cit., s. 342.

¹⁴ M. Iwanejko, op. cit., s. 74–75; A. Potyrała, op. cit., s. 8–9.

¹⁵ A. Potyrała, op. cit., s. 9.

¹⁶ M. Iwanejko, op. cit., s. 37; K. Pawłowski, op. cit., s. 353; A. Potyrała, op. cit., s. 7–8.

¹⁷ *Karta Narodów Zjednoczonych* jest międzynarodowym traktatem stanowiącym podstawę funkcjonowania Organizacji Narodów Zjednoczonych. Zob. J. Rydzkowski, *Słownik Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 2003, s. 75–76.

¹⁸ *Encyklopedia politologii...*, t. 5., op. cit., s. 342; A. Potyrała, op. cit., s. 7–8.

W Karcie Narodów Zjednoczonych występuje również podział na 1) spory oraz 2) sytuacje. Spory, które stwarzają zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, zostały w niej określone mianem sporów kwalifikowanych. Wiążą się one z istnieniem zagrożenia bądź naruszeniem pokoju, a także aktem agresji. Spory kwalifikowane podlegają postanowieniom VII rozdziału Karty Narodów Zjednoczonych. Z kolei sytuacje to wydarzenia powodujące napięcie w stosunkach międzynarodowych¹⁹, których utrzymywanie się w dłuższej perspektywie może doprowadzić do powstania zagrożenia dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Sytuacje reguluje VI rozdział Karty Narodów Zjednoczonych.

Zgodnie z definicją podaną kilka akapitów wcześniej spór międzynarodowy nie zaistnieje, jeśli żaden z uczestników stosunków międzynarodowych nie zgłosi sprzeciwu wobec działań innego podmiotu lub nie będzie sobie rościć prawa do zadośćuczynienia za jego działania. Podobna sytuacja ma miejsce, gdy podmiot odpowiedzialny za naruszenie interesów innego aktora areny międzynarodowej uzna jego sprzeciw wobec swoich działań bądź zrealizuje wysuwane przez niego roszczenia²⁰.

Kwestią nierozzerwalnie związaną ze zjawiskiem sporów międzynarodowych jest ich pokojowe rozwiązanie, które – zgodnie z zasadami obowiązującymi w prawie międzynarodowym – należy do obowiązków podmiotów uczestniczących w stosunkach międzynarodowych. Pokojowe rozwiązywanie sporów międzynarodowych łączy się z zakazem stosowania siły oraz gróźb we wzajemnych relacjach między państwami, a także innymi aktorami stosunków międzynarodowych²¹. Głównym celem przyświecającym autorom prawa międzynarodowego przy wprowadzaniu tego typu zasad do kanonu podstawowych reguł prawnomiędzynarodowych była eliminacja największego ryzyka towarzyszącego owym sporom, mianowicie ich rozwinięcia się w konflikt międzynarodowy, który można uznać za główne zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa²².

Zwyczajowo wybór metody rozwiązania sporu międzynarodowego pozostaje w gestii podmiotów będących jego stronami. Wyjątek od tej reguły stanowią wspomniane już spory kwalifikowane, w przypadku których Rada Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych może w określonych przypadkach niewiążąco zalecać stronom procedury postępowania, zgodnie z zapisami zawartymi w VI rozdziale Karty Narodów Zjednoczonych. Metody rozwiązywania sporów pomiędzy podmiotami prawa międzynarodowego mogą być wskazywane w zawieranych umowach międzynarodowych²³.

¹⁹ Zob. K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Warszawa 2012, s. 19; P. Ostaszewski, op. cit., s. 356–357.

²⁰ A. Potyrała, op. cit., s. 7.

²¹ Zob. W. Malendowski, *Spory i konflikty międzynarodowe*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Praca zbiorowa*, red. W. Malendowski. C. Mojsiewicz, Wrocław 2004, s. 526–530.

²² A. Potyrała, op. cit., s. 7.

²³ *Encyklopedia politologii...*, t. 5., op. cit., s. 326.

Istnieją dwie grupy metod rozwiązywania sporów międzynarodowych. Kryterium podziału dotyczy rozstrzygnięcia, a konkretnie tego, czy jest ono wiążące, czy też nie, dla stron sporu. Do metod niezobowiązujących, które z racji ich charakteru określa się również mianem dyplomatycznych, zalicza się negocjacje (określane również jako rokowania), dobre usługi, mediację (czyli pośrednictwo), badania komisji śledczych, koncyliację oraz postępowanie przed organami ONZ. Natomiast do metod z obowiązującym strony rozstrzygnięciem, czyli sądowych, należą arbitraż oraz postępowania sądowe. Analizując zagadnienia związane z pokojowymi metodami rozwiązywania sporów międzynarodowych, należy również pamiętać, że wykorzystanie jednej metody nie wyklucza zastosowania kolejnych²⁴.

2. Kryzys w teorii stosunków międzynarodowych

Zjawisko kryzysu międzynarodowego definiuje się zazwyczaj jako stan destabilizacji, niepewności oraz napięcia występujący w relacjach pomiędzy stronami sporu międzynarodowego²⁵. Występowanie tak rozumianych kryzysów pomiędzy aktorami areny międzynarodowej uważa się za nieuniknione w stosunkach międzynarodowych²⁶. Stan destabilizacji, niepewności oraz napięcia wiąże się również z trudnościami w porozumiewaniu się stron sporu, co może doprowadzić je do utraty kontroli nad przebiegiem wydarzeń²⁷. Podczas kryzysu dochodzi do konfrontacji celów – aktorzy stosunków międzynarodowych próbują je osiągnąć poprzez stosowanie niekonfrontacyjnych metod, wykorzystując jednocześnie potencjalne zagrożenie ich użycia²⁸. Z tego powodu wspomniane już trudności komunikacyjne zwiększają prawdopodobieństwo użycia siły, w wyniku czego kryzys może przekształcić się w konflikt międzynarodowy, w tym także o charakterze zbrojnym²⁹. Kryzysy międzynarodowe wiążą się z dużą dynamiką wydarzeń, która pozostawia nieprzygotowanym na wystąpienie aktorom bardzo mało czasu na reakcję³⁰.

²⁴ Ibidem, s. 326.

²⁵ S. Klimkiewicz, *Teoretyczne aspekty rozwiązywania kryzysów międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1976, nr 10, s. 117; *Mały słownik stosunków międzynarodowych*, red. G. Michałowska, Warszawa 1997, s. 104.

²⁶ *Encyklopedia politologii...*, t. 5., op. cit., s. 183; K. Kozłowska, *Etymologia, pojęcia i typologia kryzysów*, „Myśl Wojskowa” 2001, nr 2, s. 43.

²⁷ *Mały słownik...*, op. cit., s. 104.

²⁸ K. Kubiak, A. Mironiuk, *Scenariusz działania państwa w warunkach kryzysu międzynarodowego. Próba definicji*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 1997, nr 4 (135), s. 121.

²⁹ M. Cieślarczyk, R. Kuriata, *Kryzysy i sposoby radzenia sobie z nimi*, Łódź 2005, s. 55.

³⁰ J. Zajac, op. cit., s. 1023.

Naukowcy podejmujący problematykę kryzysów międzynarodowych mają dwojakie podejście do definiowania tego zjawiska, ponieważ w teorii albo uznaje się go za 1) osobny stan stosunków międzynarodowych, przeważnie poprzedzający konflikt zbrojny, albo traktuje się go jako 2) wczesną fazę tego typu konfliktu³¹.

Patrząc z innej perspektywy, kryzys międzynarodowy postrzega się jako sytuację, w której dochodzi do punktu zwrotnego w stosunkach pomiędzy poszczególnymi aktorami areny międzynarodowej lub pomiędzy danym aktorem i środowiskiem międzynarodowym. Sam kryzys może składać się z jednego, kilku bądź wielu rozstrzygających momentów, określanych mianem punktów kulminacyjnych. Zazwyczaj w ich trakcie klarują się sposoby rozwiązania kryzysu (choć właściwszym terminem, zdaniem autora, wydaje się w tym przypadku „rozstrzygnięcie”). Stanowią one wynik realnych oraz wirtualnych działań zaangażowanych stron. W efekcie wystąpienia takiego punktu kulminacyjnego kryzys może zostać rozwiązany na trzy sposoby. Po pierwsze, jedna ze stron może ustąpić w kwestii stanowiącej przyczynę napięć i zarzewie kryzysu. Po drugie, zaangażowane strony mogą zgodzić się na zastosowanie pokojowych metod rozwiązania kryzysu, tożsamyh z tymi, które dotyczą sporów międzynarodowych. Po trzecie, strony mogą albo rozpocząć przygotowania do konfliktu zbrojnego, albo bezpośrednio zacząć działania zbrojne, jeśli osiągnęły już ku temu gotowość. Zakończenie kryzysu międzynarodowego ma miejsce wraz z jego ostatnim punktem kulminacyjnym. Od decyzji zaangażowanych stron zależy, w jaki sposób potoczą się dalej wydarzenia³².

Naukowcy zajmujący się problematyką kryzysów międzynarodowych obierają zazwyczaj dwa podejścia badawcze do tego zagadnienia. W przypadku pierwszego z nich uwaga skupia się na analizie procesów decyzyjnych w trakcie trwania kryzysu. Analiza taka przebiega dwutorowo, ponieważ bada się w niej 1) wpływ dynamiki wydarzeń na działania podmiotu będącego decydem w trwającym kryzysie oraz 2) ewentualne konsekwencje podejmowanych przez taki podmiot decyzji, gdyż mogą one grozić eskalacją napięć, a zatem również doprowadzić do poważnych negatywnych konsekwencji, co zwiększa presję odczuwaną przez ośrodek decyzyjny. Wyniki badań wskazują, że proces podejmowania decyzji w trakcie trwania kryzysu jest znacząco różny od analogicznego procesu odbywającego się w normalnych warunkach. Jako przyczynę takiego stanu rzeczy należy wskazać w głównej mierze stres, któremu decydenci są wówczas poddani³³. Natomiast w drugim z podejść badawczyh analizuje się przede wszystkim strukturalne cechy kryzysu. W tym podejściu kryzysy międzynarodowe bada się przede wszystkim z perspektywy interakcji pomiędzy aktorami na arenie międzynarodowej, uznając je za część składową relacji między podmiotami.

³¹ *Mały słownik...*, op. cit., s. 104.

³² *Encyklopedia politologii...*, t. 5., op. cit., s. 182; K. Kozłowska, op. cit., s. 42, 44.

³³ J. Zajac, op. cit., s. 1023.

Zainteresowanie badaczy ogniskuje się wokół hierarchii celów aktorów areny międzynarodowej oraz ograniczeń, które są wzajemnie stawiane³⁴.

Podobnie jak ma to miejsce w przypadku innych zjawisk w stosunkach międzynarodowych, naukowcy podejmują liczne próby typologizacji kryzysu międzynarodowego. Biorąc pod uwagę jego źródło, wyróżnia się następujące rodzaje kryzysów: 1) wewnętrzne oraz 2) zewnętrzne, jeśli zaś chodzi o charakter: kryzysy 1) polityczno-militarne i 2) pozamilitarne. Ze względu na skalę występowania zjawiska wyznacza się kryzysy 1) globalne, 2) regionalne oraz 3) lokalne, natomiast biorąc pod uwagę czas trwania – kryzysy 1) incydentalne, 2) krótkotrwałe, 3) długotrwałe i 4) permanentne. Według kryterium zasięgu geopolitycznego, kryzysy dzieli się na 1) międzynarodowe i 2) narodowe, zaś biorąc pod uwagę częstotliwość występowania, kryzysy kategoryzuje się jako 1) jednorazowe, 2) powtarzające się oraz 3) cykliczne. Zjawisko to dzieli się również ze względu na ewentualne symptomy wystąpienia, wyróżniając kryzysy 1) oczekiwane i 2) nieoczekiwane. Kolejne kryterium stanowi szybkość rozprzestrzeniania się – wedle niego kryzysy dzieli się na 1) bardzo szybko, 2) szybko i 3) wolno rozprzestrzeniające się. Sporą wagę przywiązuje się do potencjalnego obszaru zagrożenia, wyróżniając kryzysy 1) miejscowe, 2) lokalne, 3) na terytorium jednego lub 4) większej liczby państw. Ostatnia z popularnych w literaturze typologii dotyczy obszaru oddziaływania kryzysów. Dokonuje się w jej ramach podziału na 1) problemy globalne, 2) wewnętrzne albo 3) zewnętrzne zagrożenia bezpieczeństwa państwa³⁵.

Analizując literaturę, w której porusza się zagadnienie zarówno kryzysów międzynarodowych, jak i w szerszym kontekście kryzysów jako takich, nie sposób nie zauważyć pewnej tendencji. Zjawiskiem tym interesują się zazwyczaj naukowcy, którzy swoje badania skupiają na problematyce bezpieczeństwa³⁶. W ramach

³⁴ *Encyklopedia politologii...*, t. 5., op. cit., s. 183.

³⁵ T. Leszczyński, *Źródła kryzysów wymagających reagowania kryzysowego państwa*, „Myśl Wojskowa” 2004, nr 3, s. 5; zob. także: A. Kasprzewski, *Kryzys – wieloaspektowość pojęcia*, „Zeszyty Naukowe. Akademia Obrony Narodowej” 1998, nr 3 (32), s. 280.

³⁶ Zob. *Encyklopedia politologii*, t. 1: *Teoria polityki*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Zakamycze 1999, s. 42–43; P. Ostaszewski, op. cit., s. 281–285; K. Żukrowska, *Pojęcie bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, red. K. Żukrowska, Warszawa 2011. W tym kontekście należy pamiętać, iż nie można mylić ogólnej dziedziny bezpieczeństwa z bezpieczeństwem w stosunkach międzynarodowych. Por. J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo w teoriach stosunków międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd...*, op. cit.; M. Pietraś, *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2006; J. Zawisza, M. Koziński, *Bezpieczeństwo państwa wobec ewolucji zagrożeń współczesnego świata*, [w:] *Bezpieczeństwo kryzysowe*, red. M. Koziński, Gdańsk–Słupsk 2010, s. 104–116; R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997; R. Zięba, *Teoria ogólna bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku...*, op. cit.

tej – kształtującej się i aspirującej do usamodzielnienia – dziedziny wiedzy powstają oddzielne definicje zjawiska kryzysu, który ujmuje się z perspektywy potrzeb i paradygmatów, zwłaszcza w ramach jednej z wiodących gałęzi bezpieczeństwa, mianowicie zarządzania kryzysowego³⁷.

3. Konflikt w teorii stosunków międzynarodowych

Zjawisko konfliktu w teorii stosunków międzynarodowych definiuje się zazwyczaj jako stan bardzo poważnego pogorszenia się relacji pomiędzy aktorami na arenie międzynarodowej, którzy realnie biorą pod uwagę użycie sił zbrojnych w celu rozwiązania istniejącego sporu lub takich sił już użyli, dając początek konfliktowi zbrojnemu³⁸.

Aby doszło do konfliktu międzynarodowego, co najmniej dwaj aktorzy areny międzynarodowej muszą podejmować próby zrealizowania wzajemnie wykluczających się bądź niekompatybilnych ze sobą zamierzeń, stanowiących ich cele oraz interesy³⁹. Zazwyczaj są to kwestie priorytetowe, dotyczące bezpieczeństwa państwa, integralności jego terytorium lub partykularnych potrzeb jego obywateli, ewentualnie dominującej grupy etnicznej albo religijnej. Do wybuchu konfliktu dochodzi w chwili, w której podmioty nie mogą lub nie chcą – w legalny z perspektywy prawnomiędzynarodowej sposób – rozwiązać występującego pomiędzy nimi sporu, mianowicie posługując się uznawanymi pokojowymi metodami rozwiązywania sporów międzynarodowych. Wybuch konfliktu cechuje się nagłym i bardzo dynamicznym charakterem, a jest on spowodowany wystąpieniem określonego czynnika zapalnego. Nie oznacza to jednak, że nie można go przewidzieć, gdyż wybuch konfliktu poprzedzają między innymi narastające napięcia pomiędzy stronami. Po wybuchu konfliktu międzynarodowego przechodzi w fazę eskalacji, w trakcie której działania stron wzmagają się⁴⁰ aż do osiągnięcia punktu kulminacyjnego. Po jego osiągnięciu skonfliktowani aktorzy stopniowo ograniczają swoje działania, w wyniku czego ma miejsce faza deeskalacji. W czasie jej trwania strony konfliktu dążą do jego zakończenia⁴¹.

³⁷ Zob. M. Cieślarczyk, R. Kuriata, op. cit., s. 7–39, 53–66; K. Kubiak, A. Mironiuk, op. cit., s. 124–125; P. Sienkiewicz, P. Górny, op. cit., s. 27–31.

³⁸ *Mały słownik...*, op. cit., s. 61.

³⁹ M. Cieślarczyk, R. Kuriata, op. cit., s. 66; K. Pawłowski, op. cit., s. 351; P. Sienkiewicz, P. Górny, op. cit., s. 34; J. Zajac, op. cit., s. 1021, 1023.

⁴⁰ Niezwykle interesujący artykuł na temat konfliktu międzynarodowego w fazie eskalacji napisała A. Kuszewska, która szczegółowo omówiła uwarunkowania sprzyjające eskalacji, jej poziomy oraz wpływ zaangażowania podmiotów zewnętrznych. Zob. A. Kuszewska, *Dynamika konfliktów międzynarodowych: konflikt w fazie eskalacji*, „Sprawy Międzynarodowe” 2009, nr 4.

⁴¹ *Mały słownik...*, op. cit., s. 61.

Wśród wielu przyczyn konfliktów międzynarodowych za najbardziej transparentne uznać należy te z nich, które w literaturze określa się mianem zasadniczych. Są one również cechą większości konfliktów o charakterze pierwotnym. Do tego typu przyczyn zalicza się 1) spory terytorialne, 2) rywalizację o panowanie na określonym obszarze odbywającą się pomiędzy różnego rodzaju wspólnotami, przeważnie etnicznymi lub religijnymi, 3) rywalizację o kontrolę nad zasobami oraz 4) sprzeczności ideologiczne⁴².

Przebieg konfliktu międzynarodowego warunkowany jest zachowaniem uczestniczących w nim stron, a konkretnie działaniami, które podejmują, oraz środkami, których używają, aby osiągnąć swoje cele. W pierwszej fazie tego typu konfliktu strony wysuwają oskarżenia i żądania, stosują groźby, sięją wrogą propagandę, prowadzą wojnę psychologiczną, a także ograniczają lub zrywają wzajemne stosunki. Kiedy konflikt przechodzi w fazę eskalacji, strony zaczynają stosować wrogie środki, mobilizują i przemieszczają w rejon dotknięty konfliktem wojska, całkowicie zrywają wzajemne stosunki, stosują blokady i w ograniczony sposób używają siły, na przykład podczas incydentów zbrojnych na granicach. W ostateczności strony stosują masową i zorganizowaną walkę zbrojną. Wówczas sytuacja przeradza się w konflikt zbrojny. W literaturze wyróżnia się trzy przypadki, w których dochodzi do zakończenia konfliktu zbrojnego. Po pierwsze, albo jedna ze stron konfliktu decyduje się spełnić żądania wysuwane przez drugą stronę, albo dochodzi do militarnego zwycięstwa jednej ze stron. Po drugie, strony w trakcie trwania konfliktu znajdują rozwiązanie kompromisowe, którego przyjęcie stanowi o jego zakończeniu. Po trzecie, strony zostają zmuszone do zakończenia konfliktu, gdyż są wyczerpane związanymi z nim działaniami lub z powodu innej okoliczności, przeważnie interwencji zewnętrznej⁴³.

Kwestie związane z zakończeniem konfliktu, ze stosowanymi w tym celu metodami, budzą duże zainteresowanie zarówno wśród teoretyków, jak i praktyków poruszających w swoich badaniach bądź w pracy problematykę stosunków międzynarodowych. Metody takie dzieli się według kryterium ich charakteru na dwie kategorie. Pierwszą kategorię stanowią metody perswazyjne, które polegają na podjęciu przez zewnętrzne wobec konfliktu podmioty prób nakłonięcia stron do weryfikacji celów i metod ich realizowania w taki sposób, aby umożliwić osiągnięcie kompromisu. Podmiot podejmujący się tego typu interwencji wykorzystuje potencjalne korzyści, które oferowane są stronom w przypadku zakończenia konfliktu. Drugą kategorię stanowią metody polegające na wymuszaniu na stronach określonych rozwiązań, które mają poskutkować modyfikacją realizowanych przez nie celów i obranych ku temu narzędzi. Do tego grona metod zalicza się również udzielanie wsparcia jednej ze stron konfliktu,

⁴² R. Łoś, J. Regina-Zacharski, *Współczesne konflikty zbrojne*, Warszawa 2010, s. 63; K. Pawłowski, op. cit., s. 362; J. Zając, op. cit., s. 1025.

⁴³ *Mały słownik...*, op. cit., s. 61–62.

aby osiągnęła przewagę nad drugą lub pozostałymi stronami. Działanie takie umożliwia wspartej stronie osiągnięcie zwycięstwa w konflikcie, co jest tożsame z jego rozwiązaniem. Metody siłowe wymagają jednak od podmiotu podejmującego się interwencji określonego, wystarczająco dużego potencjału⁴⁴.

W kontekście zakończenia konfliktu międzynarodowego należy jednak zwrócić uwagę na dwa problemy. Po pierwsze, samo zakończenie działań zbrojnych nie jest równoznaczne z rozwiązaniem głównej ich przyczyny, czyli sporu pomiędzy podmiotami stanowiącymi strony w konflikcie. W przypadku sporej liczby wydawać by się mogło zakończonych konfliktów dochodziło do ponownego wybuchu działań zbrojnych w momencie, w którym wystąpiły ku temu dogodne okoliczności, choć zawieszenie broni trwało długi czas. Po drugie, w sytuacjach, w których do zakończenia konfliktu niezbędna jest interwencja zewnętrznego podmiotu (a niejednokrotnie musiała to być inicjatywa znacznej liczby aktorów areny międzynarodowej), występują uzasadnione wątpliwości dotyczące wpływu tego typu działań na suwerenność państw⁴⁵.

Niezwykle ważnym zagadnieniem związanym z konfliktami międzynarodowymi jest skuteczne im zapobieganie. Dotyczy to zwłaszcza fazy, w której konflikty przybierają zbrojny charakter. Dlatego też szereg różnego rodzaju instytucji oraz specjalistów podejmuje działania mające na celu znalezienie skutecznych środków i rozwiązań, które pozwoliłyby zapobiegać wybuchom konfliktów. Intensyfikacja tego typu działań rozpoczęła się po I wojnie światowej. Powołano wówczas do życia międzynarodowe organizacje, których funkcjonowanie miało gwarantować pokojowy charakter relacji na arenie międzynarodowej oraz wspierać państwa w przeciwdziałaniu konfliktom. W dwudziestoleciu międzywojennym doszło także do przyjęcia norm prawnych, które miały zapobiec posługiwaniu się wojną jako narzędziem do realizacji własnych interesów w relacjach międzynarodowych. Ponieważ okazały się one nieskuteczne, po II wojnie światowej w Karcie Narodów Zjednoczonych zawarto zapisy dotyczące zakazu użycia siły w stosunkach międzynarodowych, choć i te nie przyniosły oczekiwanych skutków⁴⁶.

W ramach podsumowania należy zaznaczyć, że zjawiska konfliktu *de facto* nigdy nie da się w sposób ostateczny wyeliminować ze stosunków międzynarodowych. Dlatego naukowcy zajmujący się tą problematyką podkreślają rolę zarządzania konfliktami, aby w możliwie najskuteczniejszy sposób zapobiegać negatywnym skutkom towarzyszącym ich eskalacji. Działania wykorzystywane w zarządzaniu konfliktem pozwalają powstrzymywać i minimalizować te skutki⁴⁷.

⁴⁴ *Encyklopedia politologii...*, t. 5, op. cit., s. 174.

⁴⁵ *Mały słownik...*, op. cit., s. 62.

⁴⁶ K. Skubiszewski, *Nacjonalizm w dzisiejszej Europie*, „Sprawy Międzynarodowe” 1993, nr 3, s. 19.

⁴⁷ *Encyklopedia politologii...*, t. 5, op. cit., s. 174.

4. Korelacje pomiędzy sporem, kryzysem oraz konfliktem w stosunkach międzynarodowych

Zgodnie z tym, co napisano już we *Wprowadzeniu*, w opinii autora kwestię korelacji pomiędzy zjawiskami sporu, kryzysu i konfliktu międzynarodowego należy uznać za jedno z najbardziej niedookreślonych zagadnień teoretycznych w ramach badania stosunków międzynarodowych. Warto w tym miejscu zauważyć, iż badacze relacji na arenie międzynarodowej zwracają na ten problem uwagę od wielu lat, czego przykładem może być artykuł *Teoretyczne aspekty rozwiązywania kryzysów międzynarodowych* autorstwa Sławomira Klimkiewicza⁴⁸. Na wcześniejszych stronach przytoczone zostały szerokie definicje tychże zjawisk, dzięki czemu wykazano, iż autorzy są niezgodni chociażby w sprawie kolejności ich występowania. Teresa Łoś-Nowak i Piotr Ostaszewski uważają, że kryzys poprzedza spór⁴⁹. Odwrotne stanowisko zajmuje się w zredagowanym przez Grażynę Michałowską *Małym słowniku stosunków międzynarodowych* (autorzy poszczególnych haseł nie zostali określani), stanowiącym jedno z najczęściej cytowanych źródeł w publikacjach, na których oparte zostały przedstawione rozważania. Píše się w nim, że to kryzys jest konsekwencją sporu⁵⁰.

Anna Potyrała zaznacza, że największym zagrożeniem wynikającym ze sporu międzynarodowego jest jego przekształcenie się w konflikt międzynarodowy, który stanowi najbardziej destrukcyjny czynnik dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa⁵¹. W często przywoływanym artykule tej autorki traktującym o sporach i konfliktach międzynarodowych próżno doszukiwać się jednak wspomnienia o kryzysie międzynarodowym. Z drugiej strony w *Małym słowniku...* stwierdza się, iż kryzys międzynarodowy jest stanem destabilizacji, niepewności oraz napięcia w stosunkach pomiędzy stronami sporu międzynarodowego, a zatem kryzys kwalifikuje się jako następstwo sporu. W publikacji tej zwraca się również uwagę na inny istotny szczegół dotyczący powiązań pomiędzy omawianymi zjawiskami, mianowicie na określanie kryzysu międzynarodowego jako zjawiska poprzedzającego wybuch konfliktu międzynarodowego lub jako jednej z jego wczesnych faz⁵². Należy podkreślić, że w publikacji tej przy definiowaniu konfliktu międzynarodowego ani słowem nie wspomina się o kryzysie międzynarodowym, za to omawia się go jako następstwo niemożności rozwiązania sporu międzynarodowego⁵³. W podobnym tonie do kryzysu odnosi się Andrzej Dybczyński, który podkreśla istotę badania tego zjawiska z powodu łatwości, z jaką przeradza się ono w konflikt zbrojny⁵⁴,

⁴⁸ S. Klimkiewicz, op. cit.

⁴⁹ *Encyklopedia politologii...*, t. 5, op. cit., s. 342; P. Ostaszewski, op. cit., s. 358.

⁵⁰ *Mały słownik...*, op. cit., s. 104.

⁵¹ A. Potyrała, op. cit., s. 7.

⁵² *Mały słownik...*, op. cit., s. 104.

⁵³ *Ibidem*, s. 61–62.

⁵⁴ *Encyklopedia politologii...*, t. 5, op. cit., s. 183.

co oznacza, że autor ten rozdziela zjawiska kryzysu i konfliktu międzynarodowego. Podkreśla on także, iż zjawisko kryzysu uznaje się za stan pomiędzy wojną a pokojem⁵⁵.

Istnieje jeszcze kwestia związana ze wspomnianą już różnicą w interpretowaniu stosunku kryzysu i konfliktu międzynarodowego, gdyż część badaczy kryzys międzynarodowy uznaje za stan stosunków poprzedzający konflikt zbrojny, a część traktuje go jako wczesną fazę tego zjawiska⁵⁶. W takim tonie wypowiada się Justyna Zajęc, która – chociaż podkreśla, że konflikt różni się od sporu oraz kryzysu, a także od sprzeczności między uczestnikami stosunków międzynarodowych – bezpośrednio stwierdza, iż kryzys jest etapem konfliktu⁵⁷. Katarzyna Górak-Sosnowska zalicza kryzys do stopni natężenia konfliktu w zależności od użycia przemocy, różnicując to zjawisko na kryzys i poważny kryzys. W pierwszym przypadku chodzi o stan napięć, w wyniku którego przynajmniej jedna ze stron zastosowała przemoc, natomiast w drugim przemoc była stosowana wielokrotnie, w sposób zorganizowany. Co ciekawe, kryzys wedle tej autorki nie pojawia się w fazach konfliktu, gdzie znalazły się spór i konflikt zbrojny⁵⁸. Konrad Pawłowski uważa, że konfliktami są spory o ostrzejszej formie, w przypadku których istnieje zagrożenie użycia siły lub też do jej użycia doszło. Natomiast kryzys klasyfikuje jako fazę konfliktu, stosując ten termin na przemian z sytuacją kryzysową⁵⁹. Marian Cieślarczyk i Ryszard Kuriata zajmują stanowisko, zgodnie z którym kryzys przeradza się w konflikt, czyli uznają go za osobny stan. Jednakże dodają, że zaistnienie konfliktu może stać się przyczyną poważnego kryzysu⁶⁰, choć w treści ich pracy nie zostało wyjaśnione, w jaki sposób rozumieją tę zależność. Ciekawe w tym kontekście stanowisko przedstawił Jacek Reginia-Zacharski, zakładając, że zarówno spór, jak i kryzys mogą przerodzić się w konflikt, kiedy dochodzi do dehumanizacji przeciwnika. Niezależnie od percepcji natury psychologicznej i socjologicznej, w konsekwencji autor ten traktuje spór i kryzys jako osobne zjawiska, które poprzedzają potencjalny wybuch konfliktu⁶¹. Publikacja *Współczesne konflikty zbrojne* – którą przywołany badacz napisał wraz z Robertem Łosiem – ma również inny walor, ponieważ przedstawiono w niej teorie wypracowane w europejskich ośrodkach zajmujących się badaniami nad pokojem (*peace research*). Należy jednak odnotować, że i w tym przypadku występują rozbieżności podobne do tych, które można odnaleźć w stanowiskach polskich badaczy⁶².

⁵⁵ Ibidem, s. 183; P. Ostaszewski, op. cit., s. 358.

⁵⁶ *Mały słownik...*, op. cit., s. 104.

⁵⁷ J. Zajęc, op. cit., s. 1022–1023.

⁵⁸ K. Górak-Sosnowska, *Konflikty i ich kategoryzacja*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd...*, op. cit., s. 58, 62.

⁵⁹ K. Pawłowski, op. cit., s. 351, 364.

⁶⁰ M. Cieślarczyk, R. Kuriata, op. cit., s. 55.

⁶¹ R. Łoś, J. Reginia-Zacharski, op. cit., s. 62.

⁶² Ibidem, s. 77–79.

W literaturze występują również inne poglądy na omawianą kwestię. Warto w tym miejscu przytoczyć zdanie Piotra Sienkiewicza i Piotra Górniego, dla których kryzys jest zjawiskiem występującym pomiędzy wszystkimi stanami w stosunkach międzynarodowych, do których zaliczają oni pokój, spór, konflikt nie-zbrojny, konflikt zbrojny oraz wojnę (w przytoczonej kolejności)⁶³. Jeszcze inaczej kryzys międzynarodowy pomiędzy innymi stanami stosunków międzynarodowych umiejscawiają Krzysztof Kubiak i Aleksander Mironiuk, dla których jest on po prostu stadium między pokojem i wojną, a od tych dwóch zjawisk wyróżniają go konfrontacyjne cele realizowane przy użyciu niekonfrontacyjnych metod⁶⁴. Podobne podejście zaprezentował Bolesław Balcerowicz, różnicując to zjawisko dodatkowo na kryzys polityczno-militarny, polityczny, społeczny oraz kryzys w wymiarze ogólnym, którym dotknięty jest cały system, rozumiany jako zbiór wszystkich elementów⁶⁵, na przykład podmiotów na arenie międzynarodowej. W tym miejscu należy również odnieść się do innego poglądu przedstawionego przez Balcerowicza, zgodnie z którym wszelkie działania zarówno w stosunkach międzynarodowych, jak i w polityce wewnętrznej, które polegają na użyciu regularnych sił zbrojnych albo grup o charakterze militarnym, należy uznać za formę konfliktu zbrojnego. Zdaniem tego naukowca w zależności od skali zjawiska konflikt zbrojny może zostać sklasyfikowany jako wojna, interwencja zbrojna, incydent zbrojny, przewrót wojskowy bądź blokada zbrojna. Z kolei kryzys od konfliktu w skrajnej jego formie odróżnia niewystępowanie przemocy zbrojnej jako instrumentu o rozstrzygającym charakterze⁶⁶. W opinii autora najciekawiej do omawianego w niniejszym artykule problemu podszedł Józef Kukułka, który stwierdził, że zarówno pojęcie sporu, jak i konfliktu odnosi się do tego samego zjawiska, jednak spór objawia się w wymiarze świadomościowo-wербalnym i normatywnym, natomiast konflikt w wymiarze działań mających na celu rozwiązanie zaistniałego sporu metodami siłowymi⁶⁷.

Konkluzje

Kwestia korelacji pomiędzy sporem, kryzysem oraz konfliktem w stosunkach międzynarodowych wymaga niewątpliwie dalszych badań i analiz. Zdanie autora jest w tej sprawie ambiwalentne, ponieważ w jego opinii wszystkie stanowiska można uznać za prawdziwe, zwłaszcza w przypadku powiązań między kryzysami

⁶³ P. Sienkiewicz, P. Górny, op. cit., s. 35.

⁶⁴ K. Kubiak, A. Mironiuk, op. cit., s. 121.

⁶⁵ B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Warszawa 2010, s. 142–143.

⁶⁶ Idem, *Pokój i „nie-pokój” na progu XXI wieku*, Warszawa 2002, s. 159–161.

⁶⁷ J. Kukułka, *Zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie konfliktów w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2006, s. 247.

i konfliktami. Kryzys może być słusznie uznawany za osobny stan w stosunkach międzynarodowych, ponieważ – jak wykazano – występuje nie tylko przed konfliktem. Koronnymi przykładami takich wydarzeń w XX wieku były przede wszystkim kryzysy wynikające z zimnowojennej rywalizacji, tj. I i II kryzys berliński czy kryzys kubański. Kryzys może również poprzedzić każde ze zjawisk w stosunkach międzynarodowych, albo być ich następstwem. W tym kontekście należy wskazać przede wszystkim na spory terytorialne, które w konsekwencji przerodziły się w kryzysy, a następnie również w konflikty. Nie zaprzecza to jednak tezom o kryzysie jako fazie lub etapie konfliktu, ponieważ poprzedza on również ten stan w stosunkach międzynarodowych, a zatem w przypadku analizy sytuacji w ramach całościowej perspektywy będzie on jednym z etapów rozwoju wydarzeń.

Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku sporów. Mimo że to one są zazwyczaj zarzewiem kryzysów lub konfliktów, istnieje wiele tego typu zjawisk, które nigdy nie wykroczyły poza rangę sporu. Rację należy przyznać także tym naukowcom, którzy każde z omawianych zjawisk interpretują jako cykliczne. W tym przypadku, choć nie zawsze da się od razu dostrzec sugerowane ciągi przyczynowo-skutkowe, z pomocą przychodzi zmiana perspektywy czasowej na dłuższą. W ten sposób zinterpretować można chociażby przeszło 10 wojen rosyjsko-tureckich toczonych od XIV do XX wieku w szeroko rozumianym regionie Morza Czarnego. Z tego między innymi powodu ostateczny werdykt w sprawie słuszności podejścia do problemu korelacji pomiędzy zjawiskami sporu, kryzysu i konfliktu w stosunkach międzynarodowych autor postanowił pozostawić czytelnikom.

Stwierdzenie, iż problematyka korelacji pomiędzy zjawiskami sporu, kryzysu oraz konfliktu w stosunkach międzynarodowych wymaga dalszych badań, które padło w jednym z poprzednich akapitów, jest niewątpliwym truizmem, ale jak to zazwyczaj bywa w przypadku truizmów, najpełniej odzwierciedla ono zaistniałą sytuację. Trudno jednoznacznie stwierdzić, dlaczego stanowiska naukowców podejmujących problematykę sporów, kryzysów i konfliktów są tak rozbieżne. Niezaprzeczalnie na taki stan rzeczy wpływa niezwykle zróżnicowanie poszczególnych zjawisk, gdyż trudno szukać w historii dwóch sporów, kryzysów czy konfliktów, które miały takie same przyczyny, przebieg, skutki lub uwarunkowania. W tym kontekście można mówić jedynie o podobieństwach, gdyż każdy *casus* ma unikalną genezę, jedyny w swoim rodzaju przebieg, indywidualne skutki, a towarzyszą mu właściwe tylko dla niego okoliczności. Jak wykazano w tekście, badacze podejmują liczne próby usystematyzowania omawianych zjawisk, ale mnogość typologii i wymóg ciągłego wprowadzania do teorii nowych modeli świadczą o tym, jak dynamiczny i wyjątkowy jest charakter sporów, kryzysów oraz konfliktów na arenie międzynarodowej. Z tego też powodu być może nigdy nie uda się zbudować jednego wzorca przyczynowo-skutkowego dla omawianych w niniejszych tekście zjawisk, ale na pewno dalej będą trwały takie próby.

CORRELATIONS BETWEEN THE PHENOMENA OF A DISPUTE, CRISIS,
AND CONFLICT IN INTERNATIONAL RELATIONS.
REVIEW OF DEFINITIONS, THEORIES, AND POSITIONS IN POLISH LITERATURE

ABSTRACT

The article is a review of the definitions, theories and positions on the correlation between the dispute, crisis and conflict in international relations, which also includes the author's considerations on the subject. The main part of the article is preceded by an introduction, in which the author described the research field and the results of research of the subject of the article. The content of the article is divided into four parts. In the first three parts, the author presented the definitions, theory and positions of scientists, which concern the dispute, crisis and conflict in international relations. In the fourth part, the author presented the views of researchers on the correlations between them, also presenting their own conclusions. The end of the article contains conclusions.

KEYWORDS

dispute, crisis, conflict, international relations, theory

BIBLIOGRAFIA

1. Antonowicz L., *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 2015.
2. Balcerowicz B., *Pokój i „nie-pokój” na progu XXI wieku*, Warszawa 2002.
3. Balcerowicz B., *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*, Warszawa 2010.
4. Bierzanek R., *Załatwianie sporów międzynarodowych 1945–1973. Studium prawno-polityczne*, Warszawa 1974.
5. Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1997.
6. Cieślarczyk M., Kuriata R., *Kryzysy i sposoby radzenia sobie z nimi*, Łódź 2005.
7. Czaputowicz J., *Bezpieczeństwo w teoriach stosunków międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, red. K. Żukrowska, Warszawa 2011.
8. *Encyklopedia politologii*, t. 1: *Teoria polityki*, red. W. Sokół, M. Żmigrodzki, Zakamycze 1999.
9. *Encyklopedia politologii*, t. 5: *Stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Zakamycze 2002.
10. Górak-Sosnowska K., *Konflikty i ich kategoryzacja*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, red. K. Żukrowska, Warszawa 2011.
11. Góralczyk W., Sawicki S., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2009.
12. Iwanajko M., *Spory międzynarodowe. Studium prawno-polityczne*, Warszawa 1976.
13. Klimkiewicz S., *Teoretyczne aspekty rozwiązywania kryzysów międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1976, nr 10.
14. Kozłowska K., *Etymologia, pojęcia i typologia kryzysów*, „Myśl Wojskowa” 2001, nr 2.
15. Kubiak K., *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Warszawa 2012.
16. Kubiak K., Mironiuk A., *Scenariusz działania państwa w warunkach kryzysu międzynarodowego. Próba definicji*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 1997, nr 4 (135).

17. Kukułka J., *Zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie konfliktów w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Haliżak, R. Kuźniar, Warszawa 2006.
18. Kuszewska A., *Dynamika konfliktów międzynarodowych: konflikt w fazie eskalacji*, „Sprawy Międzynarodowe” 2009, nr 4.
19. Łoś R., Regina-Zacharski J., *Współczesne konflikty zbrojne*, Warszawa 2010.
20. Malendowski W., *Spory i konflikty międzynarodowe*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Praca zbiorowa*, red. W. Malendowski, C. Mojsiewicz, Wrocław 2004.
21. *Mały słownik stosunków międzynarodowych*, red. G. Michałowska, Warszawa 1997.
22. *Orzeczenie Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej w sprawie koncesji palestyńskich Mavrimmatisa, 1924*, PCIJ Reports 1924, ser. A, no. 2.
23. Obrusiewicz M. A., *Koordynacja i synchronizacja działań połączonych w kryzysie międzynarodowym*, „Myśl Wojskowa” 2003, nr 3.
24. Ostaszewski P., *Międzynarodowe stosunki polityczne. Zarys wykładów*, Warszawa 2008.
25. Pawłowski K., *Spory i konflikty międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2006.
26. Pietraś M., *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Lublin 2006.
27. Potyrała A., *Spory i konflikty w prawie międzynarodowym – wstęp do analizy teoretycznej*, [w:] *Współczesne spory i konflikty międzynarodowe. Studia przypadków*, red. A. Potyrała, Poznań 2007.
28. Rydzkowski J., *Słownik Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 2003.
29. Sienkiewicz P., Górny P., *Analiza systemowa sytuacji kryzysowych*, „Zeszyty Naukowe. Akademia Obrony Narodowej” 2001, nr 4 (45).
30. Skubiszewski K., *Nacjonalizm w dzisiejszej Europie*, „Sprawy Międzynarodowe” 1993, nr 3.
31. Sutor Julian, *Pokojowe załatwianie sporów międzynarodowych*, Wrocław 1979.
32. Zajac J., *Teoretyczne aspekty konfliktów międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Praca zbiorowa*, red. E. Haliżak et al., Warszawa 2006.
33. Zawisza J., Koziński M., *Bezpieczeństwo państwa wobec ewolucji zagrożeń współczesnego świata*, [w:] *Bezpieczeństwo kryzysowe*, red. M. Koziński, Gdańsk-Słupsk 2010.
34. Zięba R., *Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997.
35. Zięba R., *Teoria ogólna bezpieczeństwa państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI wieku. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Praca zbiorowa*, red. E. Haliżak et al., Warszawa 2006.
36. Żukrowska K., *Pojęcie bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Przegląd aktualnego stanu*, red. K. Żukrowska, Warszawa 2011.

